

Nous documents sobre Enyego d'Àvalos

[New documents on Iñigo d'Avalos]

PAOLO PONZÙ DONATO

Università di Firenze

paolo.ponzudonato@unifi.it

RESUM: Per primera vegada es reuneixen i es publiquen integralment alguns importants documents del període en què Enyego d'Àvalos va ser feudatari i cambrer de Felip Maria Visconti, duc de Milà (1436-1444). Les dues primeres actes, ambdues datades l'any 1436, són, respectivament, la investidura d'Enyego dels feus de Borgofranco i Scaldasole i el jurament de fidelitat que els representants de la primera comunitat li van retre; unes altres dues actes testimonien la imminent partença d'Enyego cap a Espanya, l'any 1440, mentre que la resta es remunten totes a l'any 1444, i il·lustren la renúncia d'Enyego, aleshores ja introduït en la cort napolitana d'Alfons el Magnànim, als beneficis concedits pel Visconti. Tanmateix, la interrupció de la relació, encara que fou consensual, se situa en un context d'alta tensió política entre Milà i Nàpols, com suggereix l'últim document, que indica com el duc de Milà va continuar vigilant Enyego, amb el fi evident de recollir informacions sobre el rei de Nàpols.

PARAULES CLAU: Enyego d'Àvalos, Felip Maria Visconti, Alfons el Magnànim, història del segle XV, relacions polítiques entre Milà i Nàpols.

ABSTRACT: For the first time, some important documents relating to the period of Iñigo d'Avalos' service as feudal lord and chamberlain of Filippo Maria Visconti, duke of Milan (1436-1444), are collected and published in their entirety. The first two acts are, respectively, Iñigo's investiture of the feuds of Borgofranco and Scaldasole and the oath of loyalty given him by the representatives of the former community, both dating to 1436; the other two witness d'Avalos' impending departure to Spain in 1440, while the remaining five, all dated 1444, evidence the definitive renunciation by Iñigo, now part of the Neapolitan court of Alfonso d'Aragona, to the benefits granted by the Visconti. However, if the relationship ended by mutual consent, this occurred at a time of serious political tension between Milan and Naples, as suggests the last document, indicating that the duke of Milan continued to monitor Iñigo, with the evident aim of gathering information on the king of Naples.

KEYWORDS: Iñigo d'Avalos, Filippo Maria Visconti, Alfonso d'Aragona, 15th century history, political relations between Milan and Naples.

Recepció: 03/07/2018. Acceptació: 11/07/2018. Publicació: 16/11/2018

1. Introducció

Els anys milanesos d'Enyego d'Àvalos —figura central en la cultura i la política de la Nàpols aragonesa— són objecte d'un interès renovat per part de la crítica, sobretot després de la hipòtesi, avançada per Abel Soler (2017), segons la qual ell seria l'autor de *Curial e Güelfa*. Sense retornar sobre la qüestió d'aquesta atribució i el debat encès que va generar, la present contribució tracta d'oferir el necessari suport històric i documental, fonamentat en els testimonis arxivístics que ens han pervingut, a l'estudi de la biografia d'Enyego i de les seues interseccions amb el *Curial* en els anys de les conquestes italianes d'Alfons el Magnànim.

Cal precisar que fins ara, de tots aquests documents, es coneixia almenys el regest, si bé amb la confusió inevitable en la grafia del nom de D'Àvalos, sovint transcrit com Etnico Danalos o altres noms semblants: en aquest estudi, a més d'establir-ne la correcta atribució, s'ha procedit a fer-ne una transcripció integral, dotada d'un comentari sintètic que té la finalitat d'il·lustrar-ne els continguts i el context, amb una atenció particular als nombrosos personatges mencionats. Els materials que es publiquen ací, en gran part de caràcter oficial, comprenen un arc cronològic que va des de 1436 fins a 1444, amb un total de 9 documents, tots produïts a la cancelleria del Visconti i conservats en l'Archivio di Stato di Milano (d'ara endavant, abreujat ASMi),¹ dels quals s'assenyalarà la signatura actual, juntament amb la indicació del regest més recent disponible.

En la transcripció es reproduceix fidelment la grafia dels documents, es desfan les abreviatures i es regularitza la puntuació segons els usos moderns. Per a les meues intervencions en el text, es fan servir les notes a peu de pàgina.

---

1 Aprofite l'avinentesa per a agrair el personal de l'arxiu, en particular Emilio Fortunato, per l'auxili prestat a les meues recerques. La traducció ha estat feta per Antoni Rovira i Paolino Nappi.

2. Els documents

1. 1436, març 27, Milà

Investitura feudalis facta per illustrissimum dominum dominum ducem Mediolani et cetera domino Innicho de Dovalos, militi, de terra Burgi Franchi et castro et loco Scaldasolis.

In nomine sancte et individue trinitatis feliciter amen. Anno a nativitate domini nostri Yhesus Christi millesimo quatricentesimo trigessimo sexto, indictione quartadecima secundum cursum civitatis Mediolani, die Martis vigessimaseptima mensis Martii. In civitate Mediolani, verum in camera cubiculari infrascripti magnifici domini Gaspari, site in domo habitationis ipsius domini Gaspari porte Verceline, parochie Sancti Protaxii in campo intus; ibique cum principati omnis seccularisque potestas domini et que a suprema et sola celeste maiestate dependent / 147r / eo firmius roborentur in terris, quo post dei reverentiam cultumque iusticie ampliorum virorum notabilium et virtutibus deditorum cetu et frequentia circumdantur; cumque non possint principes, qui preter dignitatis gradum, que divinum munus extat, plusquam ceteri homines nil habeant unde hiis, que principatibus multipliciter incumbunt, expedienter providere,² nixi a spectate probitatis et fidey viris manu valida et consilio fideli iuventur, hec igitur illustrissimus princeps et excellentissimus dominus dominus Filippus Maria Anglus dux Mediolani et cetera, Papie Anglerieque comes ac Ianue dominus, filius quondam glorioxe et numquam delende memorie illustrissimi principis et excellentissimi domini domini Iohannis Galeaz primi dignissimi ducis Mediolani et cetera, in archano mentis sue sepe revolvens nec minus eventus rerum dubios, qui perversitate mortalium ac tempestate in deterius faciliter pervertuntur, deliberaverit viris notabilibus ac virtutibus decoratis latus suum divina favente clementia communire, ut eorum fretus consilio atque subsidio principatus suus felicius gubernetur et in dies opera divina non solum gloriosum suscipiat incrementum, sed continuo felices

---

2 Després de *providere* s'ha suprimit *possint*, repetit erròniament pel redactor de l'acta.

consequatur effectus; proindeque idem princeps et dux illustrissimus animum vertens ad virum strenuum spectabilemque militem dominum Innichum de Dovalos, filium quondam magnifici magnanimique domini Roderici Lopem de Dovalos comitis Ribadey et magni connestabilis Yspanie dignissimi, cuius tanta fuit fama, magnanimitas et tanta honorabilia armorum gesta quod tallium raritas invenitur, ex quibus et apparentibus signis evidenter et recte concipitur dictum dominum Innichum, licet presentialiter iuvenem etate, moribus tamen et inteletu bene patrizare debere ac bona vestigia operaque paterna sequi, et sic in probum et magne autoritatis virum et notabilissimum fidum et servitorem /147v / ipsius domini duci erecturum, et ideo decreverat idem illustrissimum dominus dominus dux eundem dominum Innichum honoribus decorare et eum numero alliorum ipsius domini domini ducis fidelium agregare et ey sic providere quod possit virtuoxe et honoriffice vivere.

Pro tanto magnificus et potens miles dominus Gaspar Vicecomes, consanguineus, consiliarius et procurator prefacti illustrissimi domini domini ducis Mediolani, ibi presens, habens ad hec omnia plenum et amplum mandatum a prefacto illustrissimo domino domino duce per publicum instrumentum traditum et rogatum per me Iohannemfranciscum Galinam infrascriptum secretarium et notarium ipsius illustrissimi domini domini ducis die vigesimo presentis mensis Martii.

In dey nomine, a quo cuncta³ bona procedunt, procuratorio nomine prefacti illustrissimi domini domini ducis et pro ipso domino duce et eius successoribus, heredibus et descendantibus masculis et legitimis et ipsis defficientibus, pro eo vel eys quos legiptimaverit, de qua legiptimatione constet per publicum instrumentum sigilo magno dicti domini ducis sigilatam, omnibus iure, modo, via, causa et forma quibus melius et validius potuit et potest, deliberate et ex certa scientia nullo iuris vel facti errore ductus, cum interventu quarumcumque solemnitarum in talibus et similibus tam a iure quam a consuetudine requisitarum, dedit, tradidit et concessit ac dat, tradit et concedit,

---

3 El document diu aci *co(n)ta*.

cum modis et formis infrascriptis in feudum nobile et gentile seu honorabile et legale et iure feudi nobillis et gentilis seu honorabilis et legalis et feudi dignitatis prefacto spectabili domino Innicho militi ibi presenti et flesis genibus ob reverentiam prefacti illustrissimi domini domini ducis, reverenter coram prefacto domino Gasparo procuratori constituto, stipulanti, recipienti et reverenter cum infinitis gratiarum accionibus accipienti, pro se ipso domino Innicho suisque descendentibus et descendentiis / 148r / descendentibus masculis et legiptimis et de legiptimo matrimonio et ex linea masculina nascituris et ipsis defficientibus pro spectabilibus domino Ferando de Dovalos, fratre ex parte patris dicti domini Innichi, ac pro spectabilibus domino Rodericho de Dovalos et Alfonso de Dovalos, fratribus uterinis et ex eysdem patre et matre natis, cum dicto domino Innicho ac pro ipsorum et cuiuslibet eorum descendentibus et descendentiis masculis et legiptimis et ex linea masculina natis et nascituris, terram et locum Burgi Franchi, aliter apelati Burgi prope Baxignanam, ac castrum et locum Scaldasolis Lomeline, Papie et Papiensis diocesis, per respectum tantum ad ea que ad dictum dominum ducem in ipsis et quolibet ipsorum spectant et ad eum pertinent et per ipsum possidentur quantumque sunt predicta et quibuscumque coherentiis terminentur, cum omnibus et singulis dicte terre Burgi Franchi et castri et loci Scaldasolis et cuiuslibet ipsorum iuribus, iurisdicionibus, molendinis, piscariis, venationibus, aquis aquarumve ductibus, decursibus, pedagogiis, angariis, perangariis, honoranciis et omnibus spectantibus ipsi domino duci in et pro predictis investitis, salvis semper modis et formis infrascriptis, cum mero et misto imperio et omnimoda gladii potestate ipsumque dominum Innichum pro se et descendentibus suis predictis, masculis et legiptimis ut supra et ipsis defficientibus pro dictis eius fratribus suprascriptis eorum descendentibus masculis et legiptimis, idem dominus Gaspar procurator et procurario nomine prefacti illustrissimi domini ducis in perpetuum per ensis evaginati tradicionem, que idem procurator in suis tenebat manibus et que per capulum tradidit in manibus dicti domini Innichi reverenter recipienti pro se et suis predictis investivit et investit de dictis terra et loco / 148v / Burgi Franchi ac de dicto castro Scaldasolis cum omnibus suis iuribus, iurisdicionibus et pertinentiis predictis et cum mero

et misto imperio et omnimoda gladii potestate ut supra; eo vero modo fecit et facit dictus procurator dicto procuratorio nomine presentem perpetuam infeudalem concessionem et investituram, quod de cetero usque in perpetuum dictus dominus Innichus et descendentes sui predicti et ipsis deficientibus dicti eius fratres et eorum descendentes antedicti masculi et legiptimi ut supra, more bonorum et fidelium vasalorum habeant, teneant, gaudeant et possideant semper ad honorem et bonum statum prefacti illustrissimi domini domini ducis et descendendum et heredum suorum predictorum predicta superius investita et infeudata cum mero et misto imperio et omnimoda gladii potestate et cum omnibus suis iuribus et pertinentiis predictis possintque in ipsis exercere merum et mistum imperium et omnimodam gladii potestatem et cetera facere in et pro ipsis impendens tamquam veri et fideles vasali dicti domini ducis, et salvo semper iure fidelitatis predictae, que ipse dominus dominus dux ante presentem concessionem facere potuisset in et pro ipsis facere potuisset, et in omnibus sint et succedant dictus dominus Innichus et descendentes sui predicti et ipsis deficientibus dicti eius fratres et descendentes sui suprascripti, pro predictis infeudatis in locum et statum ipsius domini ducis, salvo semper iure fidelitatis predictae ipsi domino duci et eius successoribus predictis et salvis omnibus infrascriptis; et ex converso prefatus dominus Innichus pro recognitione tanti muneris vollens et intendens debitum fidelitatis iuramentum dicto domino et duci et eius successoribus predictis prestare, sponte, deliberate et ex certa sciencia, nullo errore iuris vel facti ac nullo metu ductus, omnibus iure, modo, via, causa et forma quibus melius et validius potuit et potest, / 149r / cum interventu quarumcunque solemnitatam tam iuris quam facti in talibus et symilibus acquisitarum, promixit et promittit dicto domino Gasparo procuratori et michi Iohannifranco secretario et notario antedicto velut publice persone stipulantibus et recipientibus nomine prefacti domini ducis et dictorum suorum successorum et heredum, ac iuravit et iurat idem dominus Innichus pro se et pro descendentibus suis predictis et ipsis deficientibus pro dictis eius fratribus et descendentibus suis predictis ad sancta deus evangelia, tactis sacris sanctis evangeliiis, super quodam misali quod idem dominus Gaspar in suis tenebat manibus, regere, tenere, gubernare et custodire predicta superius infeudata cum

iuribus et pertinenciis suis predictis, ad honorem, profitum et bonum statum predicti domini ducis et eius successorum predictorum et ad omnia omni tempore utilia et necessaria ipsi domino duci et eius successoribus predictis; ac cum et de ipsis superius infeudatis facere pacem, treugam⁴ et gueram ad omnem requisitionem et omnem mandatum dicti domini ducis et dictorum suorum successorum, et cetera omnia facere, que veri et fideles vasali pro dominis suis facere tenentur, et etiam personaliter in ipsius domini ducis et eius successorum antedictorum favorem perseverare contra quascunque mundi personas nec a prestandi favoribus ipsi domino duci et successoribus suis predictis ullo unquam tempore vel casu se retrahere vel abstinere ex aliqua causa que dici vel excogitari posset, etiam si talles persone aut cause essent que non comprehenderentur in generali sermone, aut de quibus necesse foret hic spetialiter fieri mencionem; ac iuravit et iurat ut supra idem dominus Innichus pro se et descendentes suis predictis et ipsis defficientibus pro dictis suis fratribus et dictis eorum descendentes, dicto domino duci, licet absenti, et predicto domino procuratori et michi notario stipulantibus et recipientibus nomine quo supra debitum vasalagii et fidelitatis iuramentum et que ullo unquam tempore, quamvis occaxione ipse dominus Innichus et dicti sui descendentes et ipsis defficientibus dicti eius fratres / 149v / et descendentes sui predicti, verbo, facto, auxilio, consilio vel favore non erunt neque facient contra honorem, personam vel statum prefacti domini ducis et dictorum successorum suorum neque consentient quod aliquid fiat propter quod idem dominus dux et sui succesores predicti aliquam accipiant lexionem seu iacturam in persona vel in statu, et si ad eorum notitiam perveniat quicquam attentari aut fieri velle contra statum aut honorem dicti domini ducis et successorum suorum predictorum, toto eorum posse obviabunt ne id fiat, et si obviare non poterunt id prefacto domino duci et suis successoribus predictis personaliter intimabunt si poterunt, si autem personaliter intimare non poterunt, per nuncium et literas id intimare non differunt, et ipsius domini ducis personam, statum et honorem ac dictorum suorum

---

4 Es tracta d'una metàtesi comuna, i molt freqüent, per *treguam*.

successorum deffendent, protegent et augebunt toto posse; et si idem dominus dux aut succesores sui predicti aliquid perderent de eo quod tenent, quod deus avertat, id toto posse recuperare iuvabunt; consilium quod ab ipsis domino Innicho et descendantibus suis predictis et ipsis defficientibus dictis fratribus suis et eorum predictis descendantibus petitur per ipsum dominum ducem et dictos eius descendantibus dabunt bona fide, iuste ac recte secundum eorum veras consciencias id quod eis pro meliori videbitur; secreta que eys comunicentur nemini pandent sine licencia dicti domini ducis et eius dictorum succesorum; et pure, realiter et sincere ipsi domino duci et dictis eius succesoribus servant et obedient uti fideles vasali et in prestandis serviciis dicto domino duci et succesoribus suis predictis procurabunt; neque ullo casu in omnem temporum et fortune adventum quamvis ocaxionem se a predictis serviciis retrahent; et generaliter promixit et promittit et iuravit et iurat idem dominus Innichus pro se et suis / 150r / predictis in omnibus et per omnia prout iurari et promitti debet secundum formam capitulorum veteris atque nove fidelitatis, hiis omnibus et singulis semper actis, intelectis et per pacta specialia in presenti contractu apposis et expressis.

Primo verum quod dictus dominus Innichus suique predicti nullo unquam tempore possint presenti infeudationi iuramento et obligationi renonciare sine expressa voluntate dicti domini ducis et dictorum suorum succesorum, quinymo perpetuo sunt et remaneant obligati ad contenta in presenti instrumento; non obstante aliquo iure volente et tribuente tallem renonciationem fieri possit, cui iuri idem dominus Innichus pro se et suis predictis renonciavit et expresse renonciat.

Item quod dictus dominus Innichus, cum fuerit in etate perfecta et legiptima, teneatur omnia contenta in presenti instrumento confirmare ac de novo promittere, iurare et se obligare in omnibus et per omnia, uti nunc est obligatus in presenti contractu pro se et suis predictis.

Item quod prefactus dominus dux et eius predicti succesores possint et valeant in predictis infeudatis ponere onera extraordinaria, uti prefacto domino duci et eius antedictis succesoribus melius videbitur.

Item quod dictum dominus Innichus non gaudeat neque gaudere possit

dictis bonis infeudatis nixi steterit et habitaverit in territorio prefacti illustrissimi domini domini ducis, alioquin gaudimentum predictum sit et remaneat dicto domino duci, et idem inteligatur de descendantibus ipsius domini Innichi quandocumque ad eos presens infeudatio locum et effectum haberet, et idem inteligatur de fratribus ipsius domini Innichi predictis et de dictis eorum descendantibus quandocumque presens infeudatio ad ipsos perveniret et in ipsis locum et effectum haberet.

Item quod quotienscumque idem dominus dux et dicti eius succesores darent et vere traderent / 150v / in feudum dicto domino Innicho aut eius descendantibus predictis aut dictis fratribus et eorum descendantibus, quando ad eos spectaret equivalens contracambium pro predictis infeudatis, tunc dictus dominus Innichus et sui predicti teneantur predicta infeudata dicto domino duci et eius sucesoribus predictis libere relasare sine ulla exceptione et presenti investitura et omnibus contentis in ea renonciare cum solempnitatibus oportunis.

Que omnia predicta dictus dominus Innichus pro se et suis predictis promixit et iuravit et promittit et iurat atendere et observare et nullo modo contrafacere vel venire per directum vel indirectum, tacite vel exprese aut aliquo quesito colore per se vel allium quovis modo vel ingenio et quavis causa que dici possit, sub pena periurii et perdicionis fidey sue, ac sub pena refectionis et restitutionis omnium singulorum damnorum interesse et expensarum per ipsum dominum ducem et eius succesores propterea patiendorum et fiendarum; pro quibus omnibus et singulis sic firmiter atendendis idem dominus Innichus omnia sua bona presentia et futura pignori et ypotece penitus obligavit et obligat dicto domino duci, licet absenti, et prefacto domino procuratori et michi secretario et notario stipulantibus nomine dicti domini ducis; renoncians et renonciavit et renonciat idem dominus Innichus versus dictum dominum procuratorem et me notarium stipulantes et recipientes dicto nomine, exceptioni non suscepte presentis investiture, exceptioni predictorum non sic actorum, gestorum, exceptis dolli, malli et quod metus causa accionique et exceptioni in factum et generaliter omnibus probationibus et productionibus testium, iurium et instrumentorum contra predicta; et inde prefactus magnificus dominus

Gaspar procurator et procuratorio nomine dicti domini ducis iussit / 151r / et rogavit et iubet et rogat et dictus dominus Innichus rogavit et rogat de predictis publicum confici debere instrumentum, unum et plura eiusdem tenoris per me Iohannemfranciscum secretarium et notarium antedictum.

Presentibus spectabilibus domino Galeoto de Casate, filio quondam domini [   ],⁵ Petro de Monteferato, ducali camerario, filio quondam domini Iohannis, et egregiis Emanuele Malacrida, filio quondam domini Iohannis dicti Rubey, Gabriele de Briosco, filio quondam domini Iohannis, Aluixio de Sancto Petro, filio quondam domini Augustini, Diego de Comerexio et Diego de Carion inde testibus notis, vocatis et specialiter ad predicta rogatis.

ASMi, *Registri ducali* 41, f. 146v-151r. Regest: Cengarle 2007: 386-7 (n. 235).

L'acta, redactada per Giovan Francesco Gallina, notari ducal i figura de relleu de la cancelleria ducal (Baroni 1966: 398-400), conté la investidura dels feus de Borgofranco i Scaldasole, en benefici d'Enyego d'Àvalos, fill de Ruy López, comte de Ribadeo i gran conestable d'Espanya, concedits per Felip Maria Visconti, duc de Milà, a través de Gaspare Visconti, familiar seu i procurador en aquesta investidura.⁶ El document és redactat en el domicili d'aquest, ubicat a Milà, a la parròquia de San Protaso in Campo *intus*, al barri de Porta Vercellina.

Borgofranco, conegut també com a Borgo di Bassignana, correspon a l'actual municipi de Suardi, a la província de Pavia; a l'igual de Scaldasole, es troba al sud de la regió de Lomellina.

Les dues localitats són concedides en feu a Enyego i als seus descendents barons legítims i, a falta d'aquests, a Francesc Ferran d'Àvalos, el seu germà per part de pare, i als seus germans uterins Ruy i Alfons, juntament amb la recaptació dels impostos sobre molins, pesca, aigües o aqüeductes i retards relatius, a més dels peatges, angaries i tributs pertanyents al duc de Milà, *cum mero et*

---

5 Espai en blanc en el text.

6 L'acta amb què Gaspare Visconti va rebre l'encàrrec, redactada pel mateix Giovan Francesco Gallina amb data 20 de març de 1436, és transcrita en els f. 144r-146v del mateix Registre ducal 41.

mixto imperio et omnimoda gladii potestate, és a dir, amb el poder de castigar els reus (*merum imperium*) i de concedir beneficis (*mixtum imperium*), segons la distinció d'Ulpià (Dg. II.1.1), i doncs amb *ius gladii* ('dret d'espasa').

La investidura, que es duu a terme *per ensis evaginati tradicionem*, és a dir, amb la cerimònia ritual de l'espasa desembainada, preveu: 1) que Enyego es comprometia a no renunciar als feus sense el consens del duc, i a ratificar les obligacions contractuals quan arribe a l'edat legítima; 2) que el duc tinga el poder d'imposar impostos extraordinaris als béns infeudats; 3) que el gaudiment dels béns infeudats per part d'Enyego, els seus germans i els descendents legítims siga vinculat a la residència d'aquests al territori del ducat de Milà; 4) que, donat cas que el duc concedisca en feu als D'Àvalos béns d'un valor equivalent, ells li tornen els béns infeudats.

És interessant destacar que, d'acord amb allò establert en la primera clàusula del document, Enyego no tenia encara l'edat suficient per a ratificar els termes del contracte —25 anys, segons els usos milanesos—:⁷ a conseqüència d'això, el *terminus post quem* de la seua data de naixement ha de situar-se sens dubte després de març de 1411.

En tot cas, la concessió ducal va generar alguna controvèrsia. De fet, mentre que la comunitat de Borgofranco va respectar la decisió del Visconti, i prestà jurament al nou feudatari (cf. document núm. 2), la situació de Scaldasole fou ben diferent, ja que els feudataris anteriors, els Folperti de Pavia, tot i desposseïts del feu ja a partir de 1429, continuaven recaptant-ne els tributs, i per aquesta raó es trobaven en disputa amb la cambra ducal (Covini 2005: 132 i 160). Enyego, doncs, no podia recaptar els ingressos del territori de Scaldasole que li correspondrien, amb la probable i única excepció del maig de 1440, quan el duc li va concedir recaptar a la bestreta els tributs de l'any en curs, en previsió de la seua partença cap a Espanya (cf. document núm. 4). Enyego va renunciar definitivament als dos feus l'any 1444 (cf. document núm. 7), amb el consens del duc, i realitzà d'aquesta manera la primera clàusula del contracte firmat el 1436.

---

⁷ Com establert pel diploma de Venceslau, imperador del Sacre Imperi, amb data 13 d'octubre de 1396 (el mateix document que elevava Milà a ducat), pel qual cf. la descripció de Giuliani (1771: 604).

Entre els testimonis, destaca el cambrer ducal Pietro de Monferrato, que va ser l'única persona present tant en la infeudació com en el jurament de fidelitat de la comunitat de Borgofranco (cf. document núm. 2). No se sap molt d'ell —ni tampoc, evidentment, si tenia cap relació amb el marquès de Monferrat, que té tanta importància en la trama del *Curial*—, encara que sembla que va romandre al servei dels Sforza, i va assumir per a Alfons el Magnànim l'encàrrec de comissari a Llobardia l'any 1447.⁸ Pel que fa a Gabriele Brioschi, altrament desconegut, és possible que fora amic íntim de D'Àvalos, ja que les insígnies de la seua família, «d'argento, a tre bande di rosso; col capo d'oro, all'aquila di nero spiegata e coronata del campo» (Di Crollanza 1886: 173), ara es troben reproduïdes en f. 102r del ms. 1569 de la Biblioteca Riccardiana de Florència, un luxós testimoni de la vulgarització del *De bello Gallico* de Cèsar, traduït l'any 1438 per Pier Candido Decembrio (qui va dedicar a D'Àvalos la resta de llibres del *Corpus Caesarianum*), i realitzat a Nàpols pel mateix Enyego (Ponzù Donato 2017: cc-cciv).

2. 1436, juny 2, Milà

Fidelitas comunitatis et hominum Burgi Franchi facta magno domino Innicho de Dovalos, militi, pro dicta terra.

In nomine sancte et individue trinitatis feliciter amen. Anno a nativitate domini nostri Yhesus Christi millesimo quadrigentesimo trigessimosexto, quartadecima inditione secundum cursum civitatis Mediolani, die sabati secunda mensis Iunii. In civitate Mediolani, verum in camera terena sita subtus guardiam inter portam et castrum ipsius guardie castris porte Iovis Mediolani, porte Verceline parochie Sancti Protaxii in campo intus; ibique prudentes viri dominus Ubertus de Zaganis, filius quondam domini Petri, legum doctor, et Stefanus de Venturinis, filius quondam Symonis, suo proprio nomine, nomine ac sindici et procuratores sindicario et procurio nomine comunitatis et hominum terre Burgi Franchi, aliter noncupati Burgi prope Basignanam, ad

---

⁸ Pietro és mencionat en una carta amb data 23 de maig de 1447, en la qual Alfons incita Francesco Sforza a viatjar a Llobardia, editada en Osio 1872: 562.

hec omnia habentes plenum et sufficiens mandatum a dicta eorum comunitate per instrumentum publicum quod ibidem actualiter hostenderunt, rogatum die vigessimo octava mensis Maii proximi passati per Symoninum de Regibus notarium Papiensem, fletis genibus reverenter constituti in presentia magnifici et generosi militis domini Innichi de Dovalos, filii quondam magnifici domini [   ],⁹ cui domino Innicho illustrissimus princeps et excellentissimus dominus dominus Filipus Maria Anglus dux Mediolani et cetera, Papie Anglerieque comes ac Ianue dominus in feudum dedit dictam terram Burgi Franchi cum iuribus suis, volentes ipsi procuratores dicto procurio et sindicario nomine in esecutione mandatorum illustrissimi domini domini ducis prefacti eys, ut asserunt, factorum debitam fidelitatem dicto domino Innicho prestare, pro ipso domino Innicho et descendentes suis masculis et legiptimis et pro hiis qui in instrumento dicte infeudationis continetur debitam fidelitatem prestare, in deo nomine promiserunt et promittunt dicto domino Innicho ibi presenti, stipulanti et recipienti pro se et descendentes suis predictis / 126v / et pro illis suis qui in instrumento dicte infeudationis continetur et secundum ordinem et modum dicte infeudationis, et iuraverunt et iurant ad sancta dei evangelia, manibus corporaliter tactis sacris sanctis scripturis, prius sibi delato iuramento per dictum dominum Innichum dicto sindicario et procuratorio nomine in animas et super animas ipsorum procuratoriorum ac hominum dicte comunitatis.

Quod ab hac hora in anthea homines dicte comunitatis ac descendentes sui perpetuo erunt fideles et veri vasali dicti domini Innichi.

Et quod dictam terram cum suis hominibus, iuribus, pertenciis et iurisdictionibus toto eorum posse tenebunt, custodierunt, deffenderunt, protegent et guarentabunt, ad honorem et statum dicti domini Innichi et suorum predictorum.

Et quod ipsius domini Innichi et suorum ut supra officiales, nuntios, missos, litteras, mandata et ordinationes reverenter recipient, et eys parebunt et obedient sine exceptione.

---

9 En el text, hi ha un espai blanc, que ha de ser integrat, evidentment, pel nom de Ruy López d'Àvalos, pare d'Enyego.

Et quod numquam erunt in tratatu, auxilio, consilio vel favore, in quo tractetur contra personam aut statum ipsius domini Innici et suorum ut supra, ymo si quicquid de predictis sentirent, toto posse obviarent ne id fieret, et si obviare non possent id personaliter, si poterunt, si non, per literas aut rationes, dicto domino Innicho et suis ut supra intimare non tardabunt; si quicquam eys in secreto comunicetur vel alicui eorum per dictum dominum Innichum vel suos ut supra, id nemini pudent sine licencia dicti domini Innici et suorum ut supra; si consilium ab eys vel aliquo ipsorum per dominum Innichum peteretur, id dabunt quod eys pro meliori videbitur; si contingeret, quod deus avertat, / 127r / ipsum dominum Innichum quicquam perdere quod teneat aut tenebit, id recuperare toto posse iuvabunt et cetera omnia et singula pro dicto domino Innicho et suis ut supra que, veri et fideles vasali, pro dominis suis facere teneantur.

Et ulterius promiserunt et promittunt et iuraverunt et iurant dicto domino Innico stipulanti et recipienti ut supra et in omnibus et per omnia prout iurare et promittere tenentur veri et fideles vasali.

Et hec omnia atendere et observare promittunt, sub pena periurii et perdicionis anime et fidei ipsorum ac sub pena refectionis et restitutionis omnium et singulorum damnorum, interesse et expensarum per dictum dominum Innicum et suos ut supra, propterea patiendorum et fiendarum, pro quibus omnibus et singulis attendendis dicti syndici et procuratores dicto nomine omnia ipsorum et dicte comunitatis et ipsius comunitatis hominum bona presentia et futura dicto domino Innico stipulanti <et>¹⁰ recipienti pignori et ypotece penitus obligaverunt et obligant; renonciantes et renonciaverunt et renonciant dicti syndici suo et dictis omnibus, exceptioni non facte presentis fidelitatis, et non factorum dictorum iuramentorum et predictorum omnium et singulorum, non sic actorum et gestorum, exceptis dolli, malli, quod metus causa accionique, et exceptioni in factum et generaliter omnibus probationibus et productionibus testium, iurium et instrumentorum contra predicta; et inde prefactus dominus Innichus et dicti syndici et procuratores suo proprio nomine et dictis sindacario et procuratorio nomine

---

10 He integrat la conjunció, omesa erròniament pel redactor de l'acta.

iusserunt et iubent ac rogaverunt <et> rogant¹¹ de predictis publicum / 127v / confici debere instrumentum, unum et plura eiusdem tenoris per me Iohannemfranciscum Galinam secretarium et notarium prefacti illustrissimi domini domini ducis.

Presentibus egregio legum doctore domino Guiniforto de Barziziis de Bergamo, filio quondam magistri Gasparini, Ambroxino Antono dicto Calastrino, filio quondam domini Iacobi, Conrado de Landriano, filio quondam domini Precevalis, et nobile viro Petro de Monteferato, filio quondam Iohannis, inde testibus notis, vocatis et specialiter ad predicta rogatis.

ASMi, *Registri ducali* 41, f. 126r-127v. Regest: Cengarle 2007: 391-2 (n. 239).¹²

El document és una *fidelitas*, és a dir, un jurament de fidelitat, prestat per Uberto de Zaganis, doctor de lleis, fill del difunt Pietro, i Stefano Venturini, fill del difunt Simone, en qualitat de síndics i procuradors de la comunitat i els homes de Borgofranco,¹³ agenollats davant Enyego d'Àvalos, a qui Felip Maria Visconti ha concedit en feu l'esmentada terra i els beneficis relatiu (cf. document núm. 1). El lloc del jurament és una cambra de la planta baixa, situada prop d'aquella de les guàrdies, en el castell de Porta Giovia, a Milà, a la parròquia de San Protaso in Campo *intus*, en el barri de Porta Vercellina.

Amb el jurament, els homes de la comunitat i els respectius descendents es comprometen: 1) a ser vassalls fidels de D'Àvalos i dels seus descendents legítims; 2) a defensar la terra i els seus habitants, a més de drets, pertinences i jurisdiccions assignats als D'Àvalos; 3) a rebre oficials, missatgers, cartes, mandats i ordres enviats per ells, i a prestar-los obediència; 4) a no participar en tractats, ajuts, consells i favors contra la persona i l'estat dels D'Àvalos, i a revelar-los, en canvi, als interessats, o directament o mitjançant cartes o informes; 5) a prestar consell i ajudar els D'Àvalos a recuperar els béns que puguen perdre per qualsevol motiu.

---

11 En principi, el copista havia escrit només *et rogaverunt*, per a després afegir *et iubent ac rog.* en el marge dret del foli. Atès que en la fórmula el perfet precedeix el present, he anteposat *rogaverunt a rogant*, i a integrar l'altra conjunció, omesa pel copista.

12 En el regest figuren erròniament els mateixos folis de la investidura del 27 de març (146v-151r).

13 L'encàrrec els ha estat confiat mitjançant una acta redactada per Simonino Re, notari de Pavia, amb data 28 de maig de 1436.

Pel que fa als testimonis, a banda de Pietro de Monferrato, present també en la investidura del 27 de març, és digna d'atenció la menció de Guiniforte Barzizza, fill del difunt mestre (de retòrica) Gasparino, com a «excellent doctor de lleis», encara que justament l'any anterior havia rebut del duc l'encàrrec, anhelat per ell, de públic professor de lletres a Milà (Baroni 1966: 415). No sembla cap coincidència el fet que Guiniforte aparega al jurament d'Enyego, en consideració de la seua freqüentació amb aquest i amb Alfons el Magnànim almenys a partir de l'any 1432, quan va participar, amb el rei, a la conquesta de l'illa de Gerba (Martellotti 1965: 39).

3. 1440, maig 16, Milà

Filippus Maria et cetera.¹⁴

Cum spectabilis miles dominus Inichus Davalos, camerarius mihi predilectus, in regnum Hispanie patriam et suos revisendi gratia proficisci disponat, amicos et benivolos nostros et cetera¹⁵ cum comitiva viginti et per menses sex in ampla et honorabili forma.

Ut supra.¹⁶

ASMi, *Visconteo Sforzesco, Avanti il Principato*, caixa 3. *Decreti*, f. 127r. Regest: Manaresi 1920: 70 (n. 607).

Amb aquest document, Enyego D'Àvalos, cambrer ducal —títol del qual va gaudir després de l'any 1438—¹⁷ rep de Felip Maria Visconti un salconduit de sis mesos «in ampia e onorevole forma», per a partir cap a Espanya amb una

---

14 El document és precedit per una acta redactada el mateix dia, i resumeix les fórmules de ritual amb altres tants «et cetera», que en aquest cas s'han d'entendre amb els títols usuals de Visconti: «Anglus, dux Mediolani et cetera, Papie Anglerieque comes ac Ianue dominus».

15 Cf. nota anterior. S'ha de llegir així: «attente rogamus, officialibus vero, gentibus, armigeriis et subditis nostris districte mandamus, quatenus ipsum dominum Inichum, presentium ostensorem hinc inde eundo».

16 Cf. nota anterior: «Mediolani, xvi Maii 1440».

17 En una acta del 22 de maig de 1438, Enyego és mencionat encara com a *miles* (Cengarle 2007: 415).

escorta de vint persones, una coincidència curiosa amb les «vint cavalcades» del protagonista del *Curial* (III.24.7 i 25.1, ed. Badia & Torró 2011: 483-4).

Segons el document, la fi del viatge d'Enyego és tornar a cf. la seua pàtria i els seus estimats. Allò sembla confirmat pel testimoni de Fernán Pérez de Guzmán (Argote de Molina 1588: 315v), segons el qual el 6 de setembre de 1440 alguns dels fills de Ruy López D'Àvalos (mort a València el 6 de gener de 1428) es reuneixen a Toledo davant l'escrivà Pedro Fernández Azor per a la divisió de l'herència paterna, per la qual a Enyego, «que estava en Milan», tocava «Ribadeo, que es en el Obispado de Oviedo, la villa de Ravia, la Tenencia de la Fortaleza de Coruña, los oficios de la Coruña, Betanços y Bivero» (*ibid.*: 316r).

Això no obstant, Enyego aprofità l'avinentesa per endur-se a Castella uns manuscrits que volia oferir al Marquès de Santillana i al rei Joan II; entre ells, un luxós exemplar de la *Celestis Politia* traduïda feia poc per Pier Candido Decembrio (Zaccaria 1959: 180). No es coneixen molts més detalls sobre la partença d'Enyego, a banda d'un petit grapat de cartes de Guiniforte Barzizza, escrites entre maig i agost de 1440, de les quals es dedueix que l'humanista volia que Alfons el Magnànim rebera les *Epistulae ad Lucilium* de Sèneca amb el comentari del seu pare Gasparino, que el rei demanava constantment, justament mitjançant Enyego (Albanese 1999: 46 nota 52). Segons aquest testimoni, resulta evident que D'Àvalos, abans de viatjar a la península Ibèrica, va parar a Gaeta, a la cort d'Alfons. A més a més, en una de les cartes de Guiniforte, amb data de 15 de juliol i també adreçada presumiblement al futur rei de Nàpols, la partença d'Enyego es definia imminent (Sabbadini 1886: 175). Per tant, cal concloure que, entre l'atorgament del salconduit i la partença efectiva de D'Àvalos, han passat dos mesos. Una possible explicació de semblant retard podria ser l'enfrontament, aleshores vigent, entre Milà i la coalició guiada per Florència, que incloïa també els Estats de l'Església i la República de Venècia, que va culminar amb la derrota del Visconti a Anghiari (29 de juny de 1440).

A més a més, no és clar si Enyego va reeixir a presenciar efectivament la repartició dels béns paternals a Toledo el 6 de setembre, si es considera tant el retard en la partença des de Milà, com la parada obligatòria a Gaeta, encara

que aquell «estava en Milan» no ha d'interpretar-se necessàriament al peu de la lletra, sinó més aviat com a indicatiu del fet que Enyego, almenys fins a l'any 1440, va residir amb continuïtat al ducat de Milà, tal com, per altra banda, havia prescrist la investidura de 1436 (cf. document núm. 1).

En tot cas, el salconduit tenia una durada complexiva de només sis mesos i, malgrat que la trobada amb Alfons va representar de fet el retorn d'Enyego a la cort aragonesa, a les envistes de la conquesta definitiva de Nàpols (1442), cal recordar que el duc de Milà continuà considerant que aquell estava al seu servei fins i tot fins a l'any 1444, tant en qualitat de cambrer com en la de feudatari (cf. els documents núm. 5 i 7).

4. 1440, maig 20, Milà

Dux Mediolani et cetera, Papie Anglerieque comes ac Ianue dominus.

Exbursasse videntur communia et homines Burgifranchi et Scaldasolis spectabili militi domino Ethnico Davalos camerario nostro dilecto, cui iam pridem ea concessimus, intratam ibidem anni presentis, ut ordinatam in regnum Hispanie patriamque suam eius protectionem liberius etiam ac honorabilius possit efficere. Hanc igitur hominum ipsorum subventionem et pecuniarum exbursationem pergratam habentes, ut qui impendimus omnia eius domini Ethnici beneplacita et commoda, non solum approbamus et commendamus eam, sed etiam iisdem communibus et hominibus affirmamus et pollicemur quod eos occasione dicte intrate presenti anni quam dominus Ethnicus habuisse profiteatur, nequaquam aggravari directe vel per indirectam faciemus nec permittemus, mandantes universis et singulis officialibus et subditis nostris quatenus has nostras approbationis et promissionis litteras observent et faciant inviolabiliter observari, sub indignationis nostre pena. In quorum.¹⁸

Mediolani, xx Maii 1440.

Relatione Thomasii.

---

18 En la fórmula va afegida la didascàlia ritual «fide et robur presentem decretum fieri iussimus nostri maioris sigilli apprehensione muniri».

ASMi, *Visconteo Sforzesco, Avanti il Principato*, caixa 3. *Decreti*, f. 134r. Regest: Manaresi 1920: 71 (n. 615).

Pocs dies després d'haver deixat a Enyego el salconduit per anar a Espanya (cf. el document núm. 3), el duc de Milà declara que, per tal de poder acomplir el viatge més fàcilment, ell s'ha fet pagar l'entrada del present any pels ajuntaments i pels homes de Borgofranco i Scaldasole. El Visconti, en aprovar una semblant mesura, imposa que aquests darrers no siguen gravats, directament o indirecta, a causa de la recaptació anticipada, i encarrega a tots els seus oficials i súbdits obeir la mesura.

Com hem dit suara (cf. document núm. 1), aquesta fou l'única ocasió en què Enyego reeixí a cobrar els tributs respectius al feu de Scaldasole, prevenint els Folperti, els quals continuaven exercitant il·legalment l'esmentada prerrogativa. És evident que l'obligació imposada al duc a ulteriors greuges a càrrec de les dues comunitats era adreçada sobretot als exfeudataris, amb què la cambra ducal estava encara en litigi.

El document porta la didascàlia *relatione Thomasii*, signe inequívoc que la decisió de d'Àvalos havia estat comunicada al Visconti de part d'un Tommaso, identificat quasi del cert amb Tommaso Tebaldi, aleshores secretari de Felip Maria, figura de primer pla també a la cort de Francesco Sforza, no solament amic dels humanistes, primer entre tots, el Panormita.¹⁹

5. 1444, març 27, Milà

Dux Mediolani et cetera.

Universis et singulis presentes inspecturis facimus manifestum quod spectabiles milites domini Ethnicus et Alphonsus fratres de Danalos, qui camerarii nostri erant, a nostris servitiis cassi sunt et a nobis recedunt cum nostra licentia. In quorum et cetera.

---

19 De Beccadelli, conegut a Bolonya (d'on era originari Tebaldi) va rebre el malnom d'Ergotele. D'aquest, vegeu Frati 1909: 359-67 i Baroni 1966: 417-8.

Datum Mediolani, die xxvii Martii 1444.

ASMi, *Registro Visconteo*, fasc. 10, f. 7v. Transcripció: Bognetti 1927: 332 (n. 266).

Al cap de vuit anys exactes de la investidura feudal (cf. document núm. 1), el nom d'Enyego D'Àvalos *reapareix* en les actes de la cancelleria del Visconti, juntament amb el del germà Alfons, per ser oficialment anul·lat pel grup dels cambrers ducals.

En efecte, d'Enyego, se'n perd pràcticament el rastre a partir de la tardor de 1440 fins ben entrat el 1442, quan es despatxa el seu *cursum honorum* a la Nàpols d'Alfons. Sembla inútil destacar la singular absència d'Enyego en els moments decisius de la conquesta de la capital, el 2 de juny de 1442, mentre que està ben documentada la presència del seu germà Íñigo de Guevara (Ryder 2003: 696). Una semblant llacuna documental pot ser explicada amb el fet que Enyego haja transcorregut el període en terra espanyola, també sense perdre el contacte amb Alfons d'Aragó, mantenint-se en el cercle del rei de Castella, potser no solament per raons literàries, com hem dit suara (cf. document n. 3), sinó més aviat per obtenir fons per a destinar al Magnànim, aleshores en serioses dificultats econòmiques²⁰ i ocupat en una guerra que hauria vençut només gràcies a l'expedient suggerit pel paleta Aniello, com conta Bartolomeo Facio en un cèlebre fragment del *Rerum gestarum Alfonsi regis libri* (VII, 87-93, ed. Pietragalla 2004: 292-4).

Tot i això, per a entendre millor les raons de la recessió d'Enyego i Alfons d'Àvalos pels serveis del duc de Milà, cal tenir present que la situació política havia canviat radicalment, amb Felip Maria i el Magnànim ara en fronts contraposats, i aquesta darrera temptativa per a sostroure Milà a la coalició hostil a ell (Ryder 1959: 61-8). El viatge dels germans d'Àvalos a

---

20 Alfons, en una carta als seus consellers a Catalunya, escrita a Gaeta el 7 de setembre de 1439, admet que: «no haram haguda manera de poder pagar lo deute degut a Missalla [es tracta òbviament dels armadors milanesos Missaglia] per rahó de los arnesos que són en Liorna [...] en altra manera ultra la vergonya nos seria gran dan e desfavor» (el fragment de la missiva, conservada a l'Arxiu de la Corona d'Aragó de Barcelona, reg. 2716, f. 18r-19r, és reportat en Mainoni 1982: 91 nota 6).

Milà —junts probablement ja a finals de 1443—²¹ es pot considerar a tots els efectes una enèsima temptativa del Magnànim de recompondre l'antiga aliança amb Milà.

La cloenda de la missió fou, però, desastrosa, també del tractat signat el 7 d'abril de 1444 entre el rei de Nàpols i els Adorno de Gènova, en una funció amb la finalitat d'oposar-se al Visconti.

Per tant, cal considerar la resolució oficial entre els dos germans i el duc de Milà, així com la definitiva renúncia d'Enyego als feus de Borgofranco i Scaldasole (cf. documento n. 7), com a conseqüència inevitable tant de la inserció dels D'Àvalos en el seguici alfonsí (al juliol de 1444 hi figura ja algun lloctinent del gran camarlenc, cf. Gentile 1937: 23-6, com, sobretot, del brusc empitjorament de les relacions diplomàtiques entre les dues potències (cf. document núm. 9).

6. 1444, març 27, Milà

Littera passus spectabilibus dominis Ethnico et Alphonso fratribus de Danalos eundi ad partes regni Appulie cum viginti quinque equestribus aut pedestribus.

Datum ut supra.

ASMi, *Registro Visconteo*, *ibid.* Transcripció: Bognetti 1927: 332 (n. 267).

El mateix dia en què Enyego i Alfons foren oficialment anul·lats del grup dels servidors ducals (cf. document núm. 5), reberen del Visconti un salconduit

---

21 Per a Enyego fou copiat l'actual ms. H vi 29 de la Biblioteca Comunale degli Intronati de Siena (que conté una miscel·lània de textos humanístics, entre els quals hi ha el *De nobilitate* de Poggio Bracciolini i el *De militia* de Leonardo Bruni), que porta la següent inscripció: «Per Ambrosium Scalinum longobardum conscriptum est opus hunc, quem diu deus feliciter ad uota. Wccccxlquarto [sic] die decimo mensis Ianuarii in Wediolano [sic]» (f. 60r). El mateix escrivà havia redactat per a d'Àvalos un exemplar del *De bello Gallico* de Cesare (Valladolid, Biblioteca Històrica de Santa Cruz, ms. 301), acabat poc abans de la seua partença cap a Espanya en el 1440: «Expliciunt Commentarii Gai Iulii Cesaris imperatoris maximi continui consulis et perpetui dictatoris. Per Ambrosium Scarilem Mediolanensem. In castro porte Iovis Mediolani. Sabbato sancto xxvi°. Marcii mcccc°xl in camera strenuissimi domini Inici Militis» (104r).

per anar a Pulla amb una escorta de vint-i-cinc homes (infants i també cavallers). Si bé no s'han reportat les motivacions del viatge, és més que probable que els dos germans tingueren la intenció de fer cap als *pascoli del Tavoliere*. Enyego, de fet, ja al juliol de 1442 —és a dir, immediatament després de la conquesta de Nàpols per Alfons el Magnànim—, havia rebut l'autorització del rei per fer pasturar al Tavoliere prop de dues mil ovelles, una autorització que ha estat confirmada en febrer de 1444 (Gentile 1938: 25).

No és possible establir amb certesa quant de temps els D'Àvalos roman-gueren a Milà, però, també a causa del sobtat empitjorament de les relacions polítiques amb Nàpols, és improbable que llur partença s'haja esdevingut més enllà del mes d'abril de 1444.

7. 1444, abril 1, Milà.

Mandatum pro domino Ethnico Danalos.

Filippus Maria Anglus dux Mediolani et cetera.

Cum alias concesserimus in feudum egregio militi camerario nostro dilecto domino Ethnico Danalos tunc presenti et stipulanti loca Scaldasolis et Burgifranchi cum fortilitiis, possessionibus et bonis ibidem tunc camere nostre spectantibus et cum suis intratis omnibus ac iurisdictionibus mero et mixto imperio et gladii potestate et cum omnibus iuribus nobis et camere nostre spectantibus sicut et quemadmodum latius constat publico instrumento inde confecto et rogato per Iohannemfranciscum Galinam secretarium nostrum anno indicione et die in eo contentis, et nunc idem dominus Ethnicus sponte offerat velle eidem feudo in manibus nostris renuntiare, dummodo ipsum ab omni promissione et obligatione ac vinculo iuramenti provide per eum nobis factis et prestitis liberemus, nos eius oblationem acceptantes et amplissime confidentes de integritate, prudentia et sufficientia egregii consilarii nostri dilecti Conradini ex Capitaneis de Vicomercato, eundem Conradinum harum serie ex certa scientia et de nostre plenitudine potestatis et omnibus modo iure, via et forma, quibus melius et validius possumus, facimus, constituimus et creamus nostrum verum, legitimum, autenticum et sollemnem procuratorem,

commissarium et mandatarium et quicquid melius dici et esse possit spetialiter et expresse ad procuratorio nomine nostro ac pro nobis et successoribus nostris et illo vel illis quem vel quos legitimaverimus et habilitaverimus ad successionem nostrarum stipulandum et recipiendum huiusmodi feudi renuntiationem et omnium et singularium in eo contentorum in valida et expediendi forma et cum clausulis et sollemnitatibus opportunis; et item ad liberandum nomine nostro et ut supra eundem dominum Ethnicum ab omni promissione et obligatione et etiam omni vinculo iuramenti quomodocunque nobis provide factis et prestitis, in quacunque forma verborum consistant, etiam si de ipsis hic oporteret fieri spetialem mentionem, et ab omnibus et singulis in dicto instrumento feudali contentis; et hec omnia non obstantibus aliquibus condicionibus aut verborum appositionibus que huiusmodi renuntiationem et liberationem fiendam impediunt aut impedire possent quovismodo, quibus in hac parte iisdem scientia et potestate derogamus et derogatum esse volumus et decernimus; et ad fieri rogandum de predictis et quolibet predictorum quodcunque publicum instrumentum cum declarationibus, clausulis et sollemnitatibus opportunis de quibus et prout eidem procuratori et mandatario nostro visum extiterit; et generaliter ad omnia alia et singula faciendum in predictis et quolibet predictorum necessaria et opportuna, si etiam talia forent que mandatum exigent magis spetiale vel que ut nimis generalia dici possent in presenti mandato verisimiliter non venire et que nos ipsi facere possemus si personaliter adessemus. Dantes et concedentes eidem Conradino procuratori nostro, licet absenti, plenum, liberum / 7v / et generalem mandatum cum plena, libera, generali et spetiali administratione in predictis et quolibet predictorum; et sibi superinde committentes totaliter et integre vices nostras, demum vero sub nostrorum presentium et futurorum obligatione bonorum promittentes, ratum, gratum et firmum habere et tenere quicquid per dictum procuratorem nostrum actum, dictum, gestum et factum fuerit in premissis et quelibet premissorum; et nullo tempore contrafacere nec venire directe vel indirecte aut aliquo quesito colore presentibus hinc ad mensem unum proximum futurum firmiter valitur. In quorum et cetera.

Mediolani, primo Aprilis 1444.

ASMi, *Registro Visconteo*, fasc. 11, f. 7r-v. Regest: Bognetti 1927: 339 (n. 334).

Després que Enyego d'Àvalos tracte de renunciar als feus de Borgofranco e Scaldasole, a ell assignats per la investidura de 1436, promulgada per Giovan Francesco Gallina (cf. document núm. 1), a condició de ser alliberat del jurament de fidelitat, Felip Maria Visconti, en acceptar aquesta decisió, nomena procurador Corradino dei Capitani di Vimercate a l'efecte de rebre aquesta renúncia i alliberar Enyego del vincle.

Corradino, secretari ducal, havia entrat en la cancelleria ja sota Joan Maria Visconti. Va subscriure actes concernents a l'administració del ducat almenys fins a 1440, i, es va limitar, després d'aquesta data, a la funció de «sigillatore» (Baroni 1966: 393-4).

8. 1444, abril 17, Milà

Dux Mediolani et cetera.

Devolutis ad cameram nostram terris, possessionibus et proprietatibus nostris Burgifranchi et Scaldasolis, quas dudum egregio militi domini Ethnico Danalos in feudum concesseramus propter factam ab eo de ipsis terris, possessionibus et proprietatibus renuntiationem in manibus egregii consiliarii nostri dilecti Conradini ex Capitaneis de Vicomercato nomine nostro stipulantis, mittendum duximus et mittimus ad ipsas terras prudentem virum Iohannempetrum de Sexto, exhibitorem presentium, de cuius legalitate, prudentia et sufficientia plene confidimus, fidem committentes et volentes quatenus transferendo se ad dicta loca ab hominibus quibuscunque locorum predictorum debitum fidelitatis et obedientie iuramentum nomine nostro reassumat et recipiat dictasque possessiones et proprietates prefato domino Ethnico ut supra concessas, nomine camere nostre capiat et apprehendat; et hominibus predictis et aliis quibuscunque possessiones et bona predicta tenentibus precipiat et iniungat quatenus de intratis terrarum et locorum predictorum ac etiam de redditibus ipsarum possessionum et bonorum, de cetero nemini alteri quam camere nostre respondeant, sub illis penis camere nostre predictae applicante, de quibus eidem Iohannipetro videbitur et placebit, mandante harum serie comunitatibus, consulibus, hominibus et singularibus

personis ipsarum terrarum et locorum quatenus eidem Iohannipetro in hac materia credant et obediant firmiter tanquam nobis, et illa omnia promptissime exequantur et faciant, que eius et unicuique eorum duxerit quomodolibet iniungenda, sine aliqua exceptione et omni contradicione cessante, sub indignationis nostre pena, presentibus usque ad expeditionem premissorum firmiter valituris. In quorum et cetera.

Mediolani, xvii Aprilis 1444.

ASMi, *Registro Visconteo*, fasc. 12, f. 2v. Regest: Bognetti 1927: 340 (n. 345).

Pocs dies després de la designació de Corradino dei Capitani com a procurador per l'acceptació de la renúncia d'Enyego d'Àvalos als feus de Borgo-franco i Scaldasole (cf. document n. 7), Felip Maria Visconti, obtinguda mentrestant la renúncia formal pel tràmit de Corradino, envia Giovanni Pietro da Sesto a rebre el jurament de fidelitat dels representants d'aquelles comunitats i en pren possessió.

L'acta, doncs, documenta el nom del successor d'Enyego com a titular dels dos feus: Giovanni Pietro da Sesto. No res se'n sap d'ell, encara que devia ser molt proper al duc, si és veritat que fou retratat junt amb Uguccio *de Contrariis*, un altre *assistent* de Felip Maria, en un fresc de la Capella de Teodelinda a la catedral de Monza (Delmoro 2014: 22 i 44): fou probablement ell qui va restituir, per ordre de Francesco Sforza (1451),²² el feu de Scaldasole als fills d'Ardengo Folperti, que n'havia estat desposseït el 1429, posant fi definitivament l'antiga controvèrsia (Robolini 1834: 375).

---

22 Francesco Sforza escrigué el 5 de febrer de 1451 al Consell de Justícia ordenant de cercar «compositione et accordo» en la qüestió de Scaldasole (ASMi, *Sforzesco*, *Reg. Missive* 3, f. 165r). A més, Giovanni Pietro da Sesto tenia una bona posició sota l'Sforza, com demostra una missiva enviada per compte d'aquest darrer, i signada per Cicco Simonetta, al cardenal Beneventano (Milà, 18 d'octubre 1450), en la qual el duc aprova la presència de Da Sesto al servei papal (ASMi, *Sforzesco*, *Reg. Missive* 2, f. 203v).

9. 1444, juny 2, Milà

Dux Mediolani et cetera, Papie Anglerieque comes ac Ianue dominus.

Dilecte noster, a questi dì tu ne avisassi che tu havevi a dirne alcune cosse, le quale erano de importantia, e tochavano a la persona nostra, e perché may non sei venuto dapoy in qua? Il che habiamo suspicato che sia stato perché forse te sia accaduto qualche alteratione de la persona o qualche altro impagio. E queste cosse sono de tale natura che quanto più presto le sapessimo meglio saria. Habiamo deliberato de mandarte e mandiamote Lantelmo da Pozobonello, portatore de la presente, nostro fameglio fidatissimo. Per lo quale saremo contenti e cossi te confortiamo e caricamo che ne scrivi tuto quello del che ne hay ad avisare, o vero che gli dichì qualche cossa de quello che tu ne hay a ricordare, in quello modo e forma che diristi a la persona nostra propria, avisandote, per darte qualche ricordo de questa cossa, che quello ne havevi a dire, segundo che tu dicivi, erano alcune cosse che tochavano a missere Enicho.

Datum Mediolani, die II° Iunii MCCCC^oXLIII^o.

Iohannes Antonius.

/ 149v / [Spectab]ili²³ dilecto nostro Carolo de Forlivio.

ASMi, *Visconteo Sforzesco, Avanti il Principato*, caixa 8. *Carteggio Interno*, f. 149r-v. Regest: Manaresi 1920: 221 (n. 1753).

L'últim document és una carta original, amb data de 2 de juny de 1444, signada per Iohannes Antonius, evidentment el cambrer ducal Giovanni Antonio de Rambaldis,²⁴ a compte de Felip Maria Visconti, adreçada a un Carolo de Forlivio que sembla correspondre amb aquell Carlo da Forlì que el 26 d'abril de 1430 va oferir els seus serveis al duc,²⁵ presumiblement el mateix Carlo da

---

23 La part inicial de la paraula estava superposada a l'extremitat que tancava la carta, remoguda a l'hora de l'obertura.

24 Aquest important personatge és esmentat dues vegades per Pier Candido Decembrio en la *Vita di Filippo Maria Visconti* (precisament en els cap. v i XLVI, ed. Butti, Fossati & Petraglione 1925-58: 17 i 277-8), vegeu Baroni 1966: 412-3.

25 La sol·licitud fou transmesa pel canceller del Visconti Lanzaroto de Bernardegio (Vittani 1920: 196).

Forlì que en el 1437 fou nomenat abat comendatari del monestir milanès de San Celso, i posteriorment arquebisbe de Milà de 1457 a 1461.

La missiva té com a objecte el mateix Carlo, del qual el duc no té notícies des de fa temps: ell ha promès de posar-lo al dia de certes «cosse» ('coses') de particular importància que afectaven la persona del mateix duc de Milà. Tement que haja tingut algun inconvenient, el Visconti els envia Lantelmo da Pozzobonello, el seu home de confiança, portador de la carta.²⁶ El duc aprofita l'avenença per recordar al destinatari que les seues promeses «revelacions» eren «alcune cosse che tohavano a missere Enicho» ('algunes coses que afectaven misser Enicho'), o bé, amb molta probabilitat, Enyego d'Àvalos. Encara que no s'haja especificat la natura d'aquestes «cosse», queda clar que el duc, tot seguit a la renúncia d'Enyego als feus milanesos (cf. document n. 5), havia començat a recollir informacions de les seues activitats, potser també mitjançant els mateixos homes de l'escorta assignada a ell i al germà Alfons per al viatge a Pulla (cf. document n. 6). Tanmateix, no es tracta d'informacions de poca importància, sinó, com afirma el mateix duc, de notícies de semblant natura que «quanto più presto le sapessimo meglio saria» ('com més ràpid les sabérem, millor').

La pressa del Visconti de disposar d'aquestes informacions es pot explicar per la fase problemàtica de les relacions diplomàtiques entre Milà i Nàpols en la primavera de 1444, que havien espentat el duc, probablement després de la partença d'Enyego, a contactar Renato d'Angiò per moure guerra contra Alfons d'Aragó (18 de maig), també fent palanca sobre la difusió del tractat secret precedentment estipulat amb aquest darrer, des del qual transpiraven les mires expansionistes del nou rei de Nàpols (Ryder 1959: 68).

De la seua part, Alfons, més o menys en els mateixos dies en què naufragaven les esperances d'una recomposició amb Felip Maria, tractava de convèncer els venecians perquè no donaren més suport a Francesco Sforza en la

---

26 Lantelmo acabava de tornar d'una missió a Florència a la cort de Cosimo de Mèdici la finalitat de la qual era l'alliberament d'Angelo Morosini, capità al servei de Niccolò Piccinino i d'Alfons d'Aragó. El duc li confià l'encàrrec el 29 de març d'aquell mateix any (la minuta del document fou publicada en Osio 1872: 299-300).

guerra de la Marca, valent-se de la intermediació de Borso d'Este, que al març d'aquell any havia estat enviat a Nàpols per tal de prendre l'esposa promesa al germà Lionello, Maria, filla d'Alfons: hauria estat el mateix Lionello d'Este qui va planificar, sempre mitjançant Borso, la idea de la successió del Magnànim com a duc de Milà a la mort del Visconti (Chiappini 1971: 135).

La carta a Carlo da Forlì, a la llum d'aquests elements, sembla indicar que el Visconti havia utilitzat tots els canals a la seua disposició per a provar les intencions d'Alfons d'Aragó, inclòs Enyego d'Àvalos, amb el qual, almenys oficialment, havia rescindit qualsevulla relació.

Com és notori (Ryder 1959: 95-8), Enyego hauria tornat a Milà el 1445 per una missió —que també el va fer aturar-se a Florència i a Ferrara— l'objectiu de la qual era, una vegada més, isolar el Sforza. El clima polític havia canviat: el Visconti cercava en el Magnànim un aliat per a la projectada guerra amb Venècia, i Enyego tornà a Nàpols amb un resultat favorable, potser també gràcies a la seua major experiència política.

Les vivències personals d'Enyego esbossades per aquest i per altres documents del Visconti ací publicats, testimonien aquella formidable cruïlla entre administració local, diplomàcia, activitat d'espionatge i, òbviament, humanisme, que distingí el temps de Felip Maria Visconti, en anys decisius per a la consolidació de la política italiana d'Alfons d'Aragó.

Bibliografia

- ALBANESE, Gabriella (1999) «Tra Domenico da Peccioli e Gasparino Barzizza. Un nuovo codice del Commento alle *Epistulae ad Lucilium* di Seneca», in Lucia Gualdo Rosa (ed.), *Gasparino Barzizza e la rinascita degli studi classici: fra continuità e rinnovamento. Atti del seminario di studi (Napoli, 11 aprile 1997)*, Nàpols, Annali dell'Istituto Universitario Orientale, 1999, p. 9-83.
- ARGOTE DE MOLINA, Gonzalo (1588) *Nobleza de Andaluzia*, Sevilla, Díaz.
- BADIA, Lola; TORRÓ, Jaume (2011) *Curial e Güelfa. Edició crítica i anotada*, Barcelona, Quaderns Crema.
- BARONI, Maria Franca (1966) «I cancellieri di Giovanni Maria e di Filippo Maria Visconti», *Nuova Rivista Storica*, 50, p. 367-428.
- BOGNETTI, Gian Piero (1927) «Per la storia dello Stato visconteo. Un Registro di Decreti, della Cancelleria di Filippo Maria Visconti, e un trattato segreto con Alfonso d'Aragona», *Archivio Storico Lombardo*, 54, p. 237-357.
- BUTTI, Attilio; FOSSATI, Felice; PETRAGLIONE, Giuseppe (1925-58), Petri Candidi Decembrii *Vita Philippi Marie Vicecomitis Mediolanensium ducis tertii*, in *Rerum Italicarum Scriptores*, vol. xx. 1, Bolonya, Zanichelli, p. 3-438.
- CENGARLE, Federica (2007) *Feudi e feudatari del duca Filippo Maria Visconti. Repertorio*, Milà, Unicopli, 2007.
- CHIAPPINI, Luciano (1971) «D'Este Borso», *Dizionario Biografico degli Italiani*, vol. XIII, Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana, p. 134-43.
- COVINI, Nadia (2005) «In Lomellina nel Quattrocento: il declino delle stirpi locali e i “feudi accomprati”», in Federica Cengarle, Giorgio Chittolini & Gian Maria Varanini (ed.), *Poteri signorili e feudali nelle campagne dell'Italia settentrionale fra Tre e Quattrocento: fondamenti di legittimità e forme di esercizio. Atti del Convegno di studi (Milano, 11-12 aprile 2003)*, Florència, Firenze University Press, p. 127-74.
- DELMORO, Roberta (2014) «Per la committenza artistica di Filippo Maria Visconti: precisazioni e ipotesi», in Ead. (ed.), *Monza illustrata 2014. Annuario di arti e culture a Monza e in Brianza*, Milà, Scalpendi, p. 13-53.
- DI CROLLALANZA, Giovanni Battista (1886) *Dizionario storico-blasonico delle famiglie nobili e notabili italiane estinte e fiorenti*, vol. I, Pisa, Direzione del Giornale Araldico.
- FRATI, Luigi (1909) «Due umanisti bolognesi alla Corte ducale di Milano», *Archivio Storico Italiano*, 43, p. 359-74.
- GENTILE, Pietro (1937) «Lo Stato napoletano sotto Alfonso d'Aragona», *Archivio Storico per le Province Napoletane*, 62, p. 1-56.
- (1938) «Lo Stato napoletano sotto Alfonso d'Aragona», *Archivio storico per le provincie napoletane*, 63, p. 1-56.

- GIULINI, Giorgio (1771) *Continuazione delle Memorie spettanti alla storia, al governo ed alla descrizione della città, e della campagna di Milano ne' secoli bassi*, pt. II, Milà, Bianchi.
- MAINONI, Patrizia (1982) *Mercanti lombardi tra Barcellona e Valenza nel basso medioevo*, Bologna, Cappelli.
- MANARESI, Cesare (1920) *Inventari e registi del R. Archivio di Stato in Milano*, vol. II pt. 1: *Decreti e carteggio interno*, Milà, Palazzo del Senato.
- MARTELOTTI, Guido (1965) «Barzizza Guiniforte», *Dizionario biografico degli italiani*, vol. VII, Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana, p. 39-41.
- OSIO, Luigi (1872) *Documenti diplomatici tratti dagli Archivi Milanesi*, vol. III, Milà, Bernardoni di Giovanni.
- PIETRAGALLA, Daniela (2004) Bartolomeo Facio, *Rerum gestarum Alfonsi regis libri*, Alessandria, Edizioni dell'Orso.
- PONZÙ DONATO, Paolo (2017) *Pier Candido Decembrio. Volgarizzamento del Corpus Caesarianum. Edizione critica*, Florència, Firenze University Press.
- ROBOLINI, Giuseppe (1834) *Notizie appartenenti alla storia della sua patria*, vol. V pt. I, Pavia, Fusi.
- RYDER, Alan (1959) «La politica italiana di Alfonso d'Aragona (1442-1458)», *Archivio Storico per le Province Napoletane*, n.s., 38, p. 43-106.
- (2003) «Guevara Iñigo», *Dizionario biografico degli italiani*, vol. IX, Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana, p. 696-9.
- SABBADINI, Remigio (1886) «Notizie sulla vita e gli scritti di alcuni dotti umanisti del secolo XV, raccolte da codici italiani», *Giornale Storico della Letteratura Italiana*, 6, p. 148-79.
- SOLER, Abel (2017) *La cort napolitana d'Alfons el Magnànim: el context de 'Curial e Güelfa'*, 3 vol., València-Barcelona, Universitat de València - Institut d'Estudis Catalans - Institutió Alfons el Magnànim.
- VITTANI, Giovanni (1920) *Gli Atti cancellereschi Viscontei*, pt. I: *Decreti e carteggio interno*, Milà, Palazzo del Senato.
- ZACCARIA, Vittorio (1959) «Pier Candido Decembrio traduttore della 'Repubblica' di Platone (notizie dall'epistolario del Decembrio)», *Italia Medioevale e Umanistica*, 2, p. 179-206.